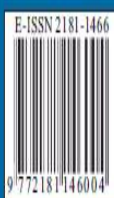

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

7/2023

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

7/2023

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS

ANIQ VA TABIIY FANLAR *** EXACT AND NATURAL SCIENCES ***
ТОЧНЫЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

Мадалиев М.Э., Наврузов Д.П., Жумаев Ж., Нуруллаев Х.И.	Математическая модель извлечения мелких пылевых загрязнений из хлопка	4
Нормуродов Б.Р., Шамсиева М.Б.	Пилла гўмбагидан ёғловчи модда ажратиб олиш ва маҳсулот унумига таъсир этувчи омиллар тадқиқи	11
Mamatov T.Y.	Aralash uzluksizlik moduli bilan aniqlangan umumlashgan Hölder fazosida Volter o'ramasi ma'nosidagi operatorlar	17
Расулов В.Р., Кодиров Н.У., Исомаддинова У.М., Уринова К.К.	К теории трёхквантового поглощения поляризованного света на межзонных переходах в кристаллах	24
Kuchqarov B.X., Baxromov B.M., Xolmirzayev A.A.	Shishasimon yarimo'tkazgichlar va ular asosida plyonkalarning tuzilishi, xususiyatlari va olish usullari	30
Kuchqarov B.X., Ergashev M.A., Xolmirzayev A.A.	Kremniydagi dislokatsiya tarmoqlarini elektr va optik xususiyatlarni tekshirish usullari	42
Давлятова М. Б., Жамолитдинова Ю.Ш.	Мева-сабзавотларни қадоклашда замонавий технологиялар	49

TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ

Avezova N.S.	O'zbek tilida inson a'zolari harakatini ifodalovchi leksemalarning o'rganilishi	54
Ergashova R.T.	Linguaculturological features of military aviation terminology	58
Shayzakov G.M.	Study of tense category in different systemic languages	64
Sharipova G.B.	Til, madaniyat va folklarning o'zaro munosabati	70
Xamdamova G.X.	Maqollar tarjimasida milliy koloritni saqlash	79
Nuriddinova Sh.K.	Shaxs nomi bilan bog'liq tibbiy eponimlar	82
Safarov F.S.	O'zbek adabiy tilida I shaxs ma'nosini bildiruvchi vositalar ma'nodoshligi	88
Kholmakhmadova N.Kh.	Semantic peculiarities of homonymy and polysemy in the Uzbek and English languages	94

MAQOLLAR TARJIMASIDA MILLIY KOLORITNI SAQLASH

Xamdamova Gulshan Xamroyevna,
Buxoro davlat universiteti
Fakultetlararo chet tillar
kafedrasida katta o'qituvchisi
khamdamova2020@inbox.ru

Annotatsiya: Xalqlar o'rtasidagi muloqot qilish imkoniyatlari kuchayib borayotgan dunyoda tarjima madaniyatlar o'rtasidagi tushunish va muloqotni osonlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Maqollarni tarjima qilish haqida gap ketganda, tilning milliy koloriti yoki madaniy mohiyatini saqlab qolish hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Ushbu maqolada maqollar tarjimasida milliy koloritni saqlashning ahamiyati o'rganilib, tarjimonlar bu qiyin vazifani qanday uddalashi mumkinligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: milliy kolorit, kontekst, metafora, lisoniy tuzilma, madaniy meros, madaniy ekvivalentlar, moslashuvchanlik.

СОХРАНЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО КОЛОРИТА ПРИ ПЕРЕВОДЕ ПОСЛОВИЦ

Аннотация: В мире, где общение между народами расширяется, перевод играет важную роль в облегчении общения и взаимопонимания между культурами. Когда дело доходит до перевода пословиц, решающее значение имеет сохранение национального колорита или культурной сути языка. В данной статье рассматривается важность сохранения национального колорита при переводе пословиц, а также рассказывается о том, как переводчики могут выполнить эту непростую задачу.

Ключевые слова: национальный колорит, контекст, метафора, языковая структура, культурное наследие, культурные эквиваленты, адаптивность.

PRESERVING THE NATIONAL COLOR IN THE TRANSLATION OF PROVERBS

Abstract: In a world where communication between people is increasing, translation plays an important role in facilitating communication and understanding between cultures. When it comes to translating proverbs, preserving the national color or cultural essence of the language is crucial. This article examines the importance of preserving the national color in the translation of proverbs, and discusses how translators can accomplish this difficult task.

Key words: national color, context, metaphor, linguistic structure, cultural heritage, cultural equivalents, adaptability.

Kirish. Maqollar xalq donishmandligining nodir namunasi sifatida og'zaki ijodiyotning umumiy mustaqil janridir. Shartli ravishda ularni jamoat axloq qoidalari deb atash mumkin. Maqollar xalqning asrlar hayotiy tajribalarida sinovdan o'tgan ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-madaniy, axloqiy-falsafiy qarashlarining o'ta ixcham va obrazli ifodalanishi natijasidir. Maqollar maxsus yaratilgan emas, balki muayyan vaziyat talabi bilan sinovdan o'tgan hayotiy tajribadan olingan xulosaning axloqiy qiymati sifatida hukm sifatida yuzaga keladi. Ular insonning turli sohalaridagi faoliyati jarayonida barqaror va o'zgarmas, to'g'ri va haqqoniy xulosalar shaklida shakllangan uzoq yillik hayotiy tajribalar mahsuli ekanligini ko'rsatadi.

Tarjima madaniy bo'shliqlarni bartaraf etish va turli tillar o'rtasida samarali muloqotni rivojlantirish uchun muhim vositadir. Biroq maqollar tarjimasida madaniy va lingvistik nozikliklari tufayli o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqola maqollarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda duch keladigan qiyinchiliklarni o'rganish, ularning murakkabligini ko'rsatadigan misollarni keltirishga qaratilgan.

Xalqlar o'rtasidagi muloqot qilish imkoniyatlari kuchayib borayotgan dunyoda tarjima madaniyatlar o'rtasidagi tushunish va muloqotni osonlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Maqollarni tarjima qilish haqida gap ketganda, tilning milliy koloriti yoki madaniy mohiyatini saqlab qolish hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Ushbu maqolada maqollar tarjimasida milliy koloritni saqlashning ahamiyati o'rganilib, tarjimonlar bu qiyin vazifani qanday uddalashi mumkinligi haqida fikr yuritiladi. Maqollarning ahamiyati shundaki, ular an'anaviy hikmatning ixcham ifodasi bo'lib, ularda muayyan millat yoki jamoaning qadriyatdori, e'tiqodlari

va madaniy o'ziga xosligini qamrab oladi. Ular ko'pincha ma'lum bir madaniyatga xos bo'lgan kontekstga xos havolalar, metaforalar yoki tarixiy voqealarga tayanadilar.

Maqollar xalq og'zaki ijodining boshqa janrlaridan quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shu sababli ularni tarjima qilayotganda ushbu jihatlar hisobga olinsa maqsadga muvofiq bo'ladi:

- Ifodaning o'ziga xosligi. Maqol o'zining ixchamligi va ma'no teranligi bilan ajralib turadi;
- Ma'nolarni ifodalashdagi xususiyatlar. Maqolda ham ko'chma ma'no saqlanib qolgan;
- Qo'llash doirasi. Maqollarning qamrovi ancha keng. U ishlab chiqarish sohasida ham, axloqiy sohada ham, muayyan harakatga chaqirish yoki harakat vaqtini belgilash zarur bo'lganda qo'llanilishi mumkin.

Maqollarning qamrovi ancha keng. U ishlab chiqarish sohasida ham, axloqiy sohada ham, muayyan harakatni rag'batlantirish yoki harakat vaqtini belgilash uchun ham qo'llanilishi mumkin. Shundan kelib chiqib, maqollarning quyidagi janr xususiyatlarini qayd etish mumkin:

- Maqollar qisqa va cheklangan.
- Maqollar boy va teran ma'noga ega.
- Xalq maqollari she'riy va nasriy shaklda shakllanadi. Lekin nasriy maqollar ham she'riy misralarni eslatadi.

- Maqollarda hayotiy voqea haqida ijobiy yoki salbiy ma'no bor.
- Maqollar inson hayotidagi alohida holatni xalq, jamoa, hayot nuqtai nazaridan umumlashtiradi.
- Maqol matni tilshunoslikda shaxsiy umumlashtirish gapidir.

Tadqiqot obyekti. Maqollarni tarjima qilishda manba tilning madaniy o'ziga xosligini saqlash juda muhimdir. Maqollar shunchaki lisoniy tuzilmalar emas, balki ular jamoaning donoligi va tajribasini aks ettiradi. Tarjimonlar milliy koloritni saqlab, tarjima jarayonida tilning madaniy merosini yo'qotib qo'ymasligini ta'minlay olishi muhim ahamiyatga ega. Maqollarni tarjima qilish tilning madaniy xususiyatlari va lingvistik o'ziga xosliklar tufayli turli xil qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. So'zma-so'z tarjimalar ko'pincha mo'ljallangan ma'no va madaniy noziklikni tasvirlab bera olmaydi. Tarjimonlar maqol atrofidagi tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstni hisobga olgan holda bu qiyinchiliklarni yengishlari kerak.

Milliy koloritni saqlash strategiyalari:

1. Madaniy ekvivalentlar: Tarjimonlar tarjima qilinayotgan har ikkala tilda bir xil ma'no va mohiyatni bildiruvchi madaniy ekvivalentlarni topa olishlari kerak. Bu har ikkala madaniyatni chuqur tushunishni talab qiladi.

2. Moslashuvchanlik: Maqolning tilda aniq ekvivalenti bo'lmasa, tarjimonlar uni madaniyatga mos havolalarni kiritish orqali moslashtirishi mumkin. Bu tarjima qilingan maqolning asl ta'sirini saqlab qolishni ta'minlaydi.

3. Matn ichidagi tushuntirish: Ba'zida milliy ko'rinishni yo'qotmasdan to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish mumkin emas. Bunday hollarda tarjimonlar maqolning madaniy mazmuni va ahamiyatini oydinlashtirish uchun qisqacha tushuntirish yoki izoh berishlari mumkin.

4. Mahalliyashtirish: Tarjimonlar maqolni tilning madaniy elementlari va idiomatik ifodalarni o'z ichiga olgan holda mahalliyashtirishni ham ko'rib chiqishi mumkin. Ushbu yondashuv milliy koloritni saqlab qoladi va maqolning tarjima qilinayotgan tilda so'zlashuvchi auditoriyaga mos kelishini ta'minlaydi.

Natija va tahlillar. Ushbu maqolada maqollarni tarjima qilish bilan bog'liq murakkabliklar o'rganilib, jarayonni shakllantiruvchi lingvistik, madaniy va kontekstual omillar yoritilgan.

1. Lingvistik nuanslar: Maqollar ko'pincha so'z o'yini, metafora va idiomatik iboralarga tayanadi, bu ularni bevosita tarjima qilishni ayniqsa qiyinlashtiradi. Masalan, "*A bird in the hand is worth two in the bush*" degan ingliz maqolini o'z ma'nosini saqlab qolgan holda boshqa tillarga so'zma-so'z tarjima qilib bo'lmaydi. Tarjimonlar asosiy ma'noni samarali etkazib beradigan ekvivalent iboralarni topish uchun lingvistik nuanslar bo'yicha harakat qilishlari kerak. Ushbu maqolni o'zbek tilida bir necha ekvivalentlar orqali berish mumkin: "*Uzoqdagi qarindoshdan yaqindagi qo'shni yaxshi*"; "*Uzoqdagi quyruqda yaqindagi o'pka yaxshi*".

2. Madaniy qadriyatlarga mosligi: Maqollar madaniy kontekstlarda chuqur ildiz otib, urf-odatlar, an'analar va tarixiy voqealarga ishora qiladi. Tarjimonlar mo'ljallangan madaniy manbalarining saqlanishi yoki tarjima qilinayotgan tilda so'zlashuvchi auditoriyasiga tushunarli tarzda moslashtirilishini ta'minlash muammosiga duch kelishadi. Misol uchun, o'zbek tilidagi "*Supra*" tushgan sichqonning boshi oqarmay qolmas" maqolini "*supra*" so'zi bilan tanish bo'lmagan madaniyatga tarjima qilganda, asl ma'no saqlanib qolmasligi mumkin.

3. Idiomatik iboralar: Maqollar ko'pincha ma'lum bir tilga xos idiomatik iboralarga tayanadi. Ushbu idiomalarni tarjima qilish juda qiyin vazifa bo'lishi mumkin, chunki ularning boshqa tillarda aniq ekvivalentlari bo'lmasligi mumkin. Tarjimonlar asl maqolning mohiyatini saqlab qolgan holda o'xshash ma'noni bildiruvchi muqobil iboralar yoki metaforalarni topishlari kerak. Masalan: "*Foyda bilan zarar bir*".

xurjinning ko'zida" maqolini ingliz tiliga tarjima qilish uchun "*xurjinning ko'zi*" idiomasi muqobil variantini topishi kerak.

4. Hazil va so'z o'yini: Ko'pgina maqollarda hazil yoki so'z o'yinlari o'z ichiga tarjima jarayoniga qo'shimcha murakkablik kiritadi. Tarjimonlar tarjimada hazil yo'qolmasligini ta'minlash uchun ushbu lingvistik vositalarni ijodiy tarzda moslashtirishlari kerak. Bu manba til va tarjima berilayotgan tillarni chuqur tushunishni, shuningdek, mo'ljallangan auditoriyaga mos muqobil iboralar yoki hazillarni topish qobiliyatini talab qiladi. Tarjimonlar maqolning hazil yoki o'ynoqligini saqlab qolish uchun ijodkor bo'lishlari kerak.

5. Kontekstga moslashish: Maqollar ko'pincha muayyan ijtimoiy, tarixiy yoki geografik sharoitlarni aks ettiradi. Tarjimonlar tarjima qilingan maqolning o'zaro bog'liq va mazmunli bo'lishini ta'minlash uchun tarjima berilayotgan tilda so'zlashuvchi auditoriyaning madaniy kelib chiqishini hisobga olishlari kerak. Kontekstni moslashtirish maqolni o'zgartirishni yoki hatto uni tarjima berilayotgan til madaniyatini aks ettiruvchi mutlaqo boshqa ibora bilan almashtirishni o'z ichiga olishi mumkin. Ingliz maqollari ko'pincha o'z ma'nosini bildirish uchun kontekstga tayanadi. To'g'ri kontekstsiz maqolning ma'nosi aniq bo'lmisligi mumkin. Bu, ayniqsa, bir nechta talqinga ega bo'lgan maqollarni tarjima qilishda to'g'ri keladi. Masalan, "*Actions speak louder than words*" degan ingliz maqoli shunchaki og'zaki va dalardan ko'ra harakatlar muhimligini bildiradi. Buni o'zbek tiliga tarjima qilishda o'zbek madaniy qadriyatlarini hisobga olish va maqolni shunga moslashtirish zarur bo'ladi. O'zbek madaniyatidagi harakatlarning ahamiyatini ta'kidlaydigan bir necha maqollarni keltirish mumkin: *Gapni oz so'zla, Ishni ko'p ko'zla; Mingta chiroyli so'zdan, Bitta xunuk ish yaxshi; So'ziga boqma, ishiga boq; So'zing kumush bo'lsa, Ishing – oltin.*

Xulosa. Maqollarni tarjima qilish til bilimidan ham oshib ketadigan vazifadir. Bu madaniy nuanslarni chuqur tushunish, ijodiy moslashish va o'tkir hazil tuyg'usini talab qiladi. Tarjimonlar maqolning mohiyatini saqlab qolish va uning turli madaniy kontekstlarda dolzarbligi va ta'sirini ta'minlash o'rtasida nozik Maqollarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda til farqlari, madaniy kontekstlar, idiomatik iboralar hamda so'zma-so'z va kontseptual tarjima o'rtasidagi nozik muvozanat tufayli jiddiy qiyinchiliklar tug'iladi. Bu qiyinchiliklarni yengish uchun har ikkala tilni chuqur bilish va tushunish, shuningdek, maqollarni ko'zlangan ma'nosini yo'qotmagan holda ijodiy moslashtira olish kerak. Ushbu murakkabliklarni hisobga olgan holda tarjimonlar madaniy bo'shliqlarni bartaraf etishlari va samarali tillararo muloqotni osonlashtirishlari mumkin muvozanatni saqlashi kerak.

Maqollarni tarjima qilishda lingvistik va madaniy muammolarni e'tirof etish orqali biz ushbu iboralarining murakkab badiiyligi va hikmatini qadrlashimiz mumkin. Tarjimonlar tillar va madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlarni bartaraf etish, matallarning boyligi va rang-barangligini kelajak avlodlar uchun saqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shunday qilib, keyingi safar tarjimaga muhtoj bo'lgan maqolga duch kelganingizda, uning murakkabligini eslang va bu qiyinchiliklarni yengish uchun zarur bo'lgan mahorat va ijodkorlikka qoyil qoling.

ADABIYOTLAR:

1. Жұраева Б. Ўзбек халқ мақоллари шаклланишининг лингвистик асослари. – Т.: Академнашр, 2019. – 224 б.
2. Heda J. Proverbs in Society. The Problem of Meaning and Function // *Proverbium*. – Helsinki, 1971. №17. – Pp 617-623.
3. Norrick N.R. Subject area, Terminology, Proverb Definitions, Proverb Features//*Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. –Warsaw /Berlin De Gruyter, 2014 –Pp.7-27.
4. Xamroyeva X. G. Problems of studying somatic expressions in modern linguistics //international journal of social science & interdisciplinary research ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429. – 2022. – T. 11. – №. 02. – C. 70-73.
5. Xamdamova F. Meaning peculiarities in proverbs // *Social sciences*.
6. Khamraevna, Xamdamova Gulshan. "Folk proverb-as a national and spiritual wealth." *Middle European Scientific Bulletin* 5 (2020).